

ANDREJ SIRÁCKY, KULTÚRA A MRAVNOSŤ

Bratislava, Slovenská akadémia vied a umení, 1949, str. 182, cena 90 Kčs.

Profesor Sirácky vykonal svojím dielom záslužnú prácu. Je záslužná už preto, že autor rieši otázky u nás nanajvyš pálčivé, no predovšetkým preto, že postupoval vo svojej analýze prísne a dôsledne vedecky. Autor skúma problémy kultúry a mravnosti v celej ich složitosti a historicko-spoločenskej súvislosti a rieši ich bezpečným a spoľahlivým spôsobom. Opiera sa pritom o veľmi bohatú literatúru a kriticky hodnotí všetky výraznejšie postoje k skúmaným otázkam.

Sirácky vo svojom diele postupoval metodicky veľmi správne, keď si najprv položil otázku, ktorá sa dotýka samých základov každej vedy: otázku vzťahu myslenia a bytia. Zodpovedal ju výstižne tak, že subjektivita, vzhľadom na vedecky ozrejmenú podstatu prírodného a historicko-spoločenského diania, je druhotné bytie. Svoju odpoveď vyvodil z jednotlivých prírodovedeckých objavov.

V stručnom referáte nie je možné zachytiť všetky významné konklúzie, ku ktorým autor došiel a preto sa pokúsim shrnúť aspoň jeho najpozoruhodnejšie uzávery.

Podľa autora v práci, skúsenosti a prekážkach rodilo a rozvíjalo sa myslenie, vedomie, psychično. Drsné životné podmienky, (zmena podnebia, úbytok vegetácie atď.) nútily človeka k aktívnemu zásahu do prírody, k vypätiu všetkých síl, najmä psychických. Takmer výlučný vplyv prírodnobiotických činiteľov na ľudské osudy prestal od chvíle, keď človek ako *výrobca* aktívne zasiahol do diania. Pri práci je človek aktívny a výsledok jeho pôsobenia na prírodu je, že sa mení nielen príroda, ale aj človek sám, jeho prirodzenosť, vedomie, formy sociálne a ideové. Takto sa navodil spoločenský vývin, takto sa rozbehla história človeka. Podľa Engelsa rozum človeka sa rozvíjal v závislosti od toho, ako sa naučil meniť prírodu. Sirácky upozorňuje, že prvé poznatky vznikali v súvislosti s obrábaním zeme, zavodňovaním, záhradníctvom, staviteľstvom atď. Pre nepochopenie priamej súvislosti medzi javmi prvé vedomosti však nadobúdali mystický a poverčivý charakter. V ťažkých podmienkach života, z pomernej bezmocnosti človeka voči prírode rodily sa prvé mytologické predstavy, pesimistické náhľady o svete a pod. Ako protiváha vzniká viera v „neznáme bytosti“, duchov a božstvo. Človek začal personifikovať neznáme sily, ktoré na neho doliehali prírodnými pohromami, nemocami, smrťou a pod.

Ľudia sami si vytvárajú históriu, no v závislosti od objektívnych a predovšetkým hospodárskych záujmov. Podľa autora spoločenská štruktúra i so vzťahmi, ktoré sa pri výrobe vytvorily medzi jednotlivými složkami, ovplyvňuje aj pomer človeka k človeku, a to v ohľade právnom, politickom, rodinnom, estetickom a mravnom.

Kultúra sa teda začína vznikom aktívneho pomeru človeka k prírode: je to výroba prvých nástrojov a zbraní, súvisiaca so zmenami, ktoré sa odohraly v biologickej fyziognómii človeka, podmienenej objektívnymi, prírodnými dejmi. Sirácky správne upozorňuje, že pri skúmaní jednotlivých aktivít ľudí na vyšších, diferencovanejších štádiách spoločenského vývinu nesmieme zabúdať na tieto historické začiatky.

Takto problém psychična, duchovnosti, treba riešiť v hraniciach ľudskej chápatosti, v súvislosti s dejinami človeka na pozadí materiálnych zmien. Duch človeka na všetkých stupňoch spoločensko-kultúrneho vývinu je konkrétny nástroj poznávania a konania, utváraný dejinami. Teda pri úvahách o tom, ako človek cez smyslové zážitky prichádza až k diferencovaným psychickým funkciám, vidíme, že abstrakcie neslobodno pretriasať staticky a oddelene od spoločenskej skutočnosti. Sirácky právom tvrdí, že aj najfantastickejšie výtvary mozgu sú len krajne subjektivistickým odrazom materiálnej a spoločenskej skutočnosti. Rozvojom hmotných podmienok, v ktorých ľudia žijú, menia sa i sociálne formy, myšlienky, náhľady a city ľudí. Preto človeka a jeho povedomie musíme ponímať konkrétne a historicky v procese hmotných a spoločenských zmien. Sirácky uvádza ako príklad nezdravý solipsizmus iluzionistov, ktorý je hnilobným výparom mozgu, ponoreného v biede a beznádeji kapitalizmu.

Z povedaného vyplýva, že aj celú kultúrnu problematiku možno riešiť iba v súvislosti so spoločenským vývinom. Je pochopiteľné, že kultúra nadobúda rozličné podoby a stupne v dôsledku meniacej sa hospodársko-spoločenskej základne. Sirácky z toho dôsledne uzaviera, že niet „absolútne“ platných hodnôt a noriem v oblasti sociálno-duchovnej, lebo každú spoločenskú etapu a s ňou kultúru, mravy a ideológiu musíme chápať v danosti historicko-konkrétnej.

Každá dejinno-spoločenská epocha má svoju zvláštnu kultúru, svoje mravy, obyčaje a náhľady. Autor podáva definíciu kultúry ako sociálno-duchovnú kategóriu v syntetickom výraze jednak výtvarnosti hmoty, jednak výšky ideovo-mravnej vyspelosti. Zo stavu výrobných síl a vzťahov, zo sociálnej diferencovanosti vytvára sa aj zvláštny ráz kultúry ako výraz aspirácií a snáh danej spoločenskej skupiny. Sirácky z toho vyvodzuje, že kultúra nie je metafyzická „záhada“, ale danosť historická a sociálna. Kultúra — ako to autor krásne formuluje — je teda jav typicky ľudský a historický, výraz výšky rastu človečenstva, ktorá sa dosiahla v danej situácii v procese odpuťovania sa od prírody a pri jej podmaňovaní pre zdokonaľovanie života.

V triednej spoločnosti kultúrne aktivity sú podstatne iné, než v socialistickom spoločenskom poriadku, kde sa človek stal pánom sociálnych zákonitostí a kde materiálna výroba sa rozvíja podľa racionálneho plánu. V triednej spoločnosti kultúra má nevyhnutne triedny charakter: uplatňujú sa v nej aspirácie tried a zápasia spolu. Najmä dnes, v podmienkach zostreného triedneho boja i na ideologickom fronte, vidíme jasno, že niet nadtriedneho „neutrálneho“ postoja k realite, silám, uvoľňujúcim spoločenské priehrady progresívneho prúdeňa, že tzv. „nestrannosť“ kultúry, snaha smerovať skutočnosti, ktorých vnútorný význam je nesmieriteľný, znamená tolerovanie zla, škodu veci socializmu, značí protisociálny a protikultúrny čin. Podľa autora kultúra nemá v spoločnosti nijaké osihotené postavenie a nie je neutrálnym hromadiťom poznatkov. Aká je teda úloha kultúry a vedy v dnešných vývinových perspektívach? Slovami autora odpovedané, v praxi človekom vytvorená má zasahovať do riadenia „osudov“ ľudskej spoločnosti, aby v nej bolo čím menej anarchie, slepej „fatality“, povier a biedy.

Tieto svoje vývody Sirácky resumoval výrokom, že cesta k pokrokom v skutkoch, mentalite, citech a mravoch ľudí vedie cez korenité reformy sociálne a hospodárske. Podľa neho ani mravnosť, ako sociálno-hodnotiacu

funkciu spoločenskú nesmieme vyberať z historicko-sociálnych súvislostí, ak jej nemáme dať charakter prázdnej schémy. Sirácky správne tvrdí, že za mravné treba pokladať také konanie človeka a spoločnosti, ktoré je v súlade s dosiahnutou výškou dejinného vývinu, t. j. so životnými záujmami celku, s vedomou príslušnosťou k nemu, s vôľou z toho vyplývajúcou. Humánne a mravné konanie nemusí byť nijako podložené platnosťou „absolútnych“ princípov, morálkou „z iného sveta“ ap. Nech si vraj podobné idey prikladajú charakter „večnosti“, ak sa priečia spoločenskému vývinu v smere obecnosti a hatia mravnosť ako činiteľa sociálno-regulačnej funkčnosti, prechádzajú do oblasti pojmov nemravných. Spoločnosť si môže ukladať iba také mravné ciele, na aké intelektuálne, charakterové a technicky stačí.

Svoju hodnotnú štúdiu uzaviera Sirácky touto úvahou: Hýbadlom dejín v krajnej línii sú ľudia, masy ako bojovníci a aktívni činitelia, plniaci úlohy, ktoré im kladie nevyhnutnosť dejinno-spoločenského vývinu. V týchto materiálnych, sociálnych a duchovných zápasoch ide o ideovo-mravný rast človeka, o prerastanie jeho biologického „povedomia“ na povedomie sociálno-kultúrno-mravné. Hodnoty vraj teda nespočívajú v oblastiach neprístupných človeku, ale v ňom samom. Sirácky konštatuje, že najvyššia výška, ktorú človek v dejinách dosiahol, je výška kultúrno-mravnnej vyspelosti, ktorá rástla v pomere so spoločenským vývinom, a ktorá svoju najvyššiu dokonalosť dosiahla v novom človeku činu a myšlienky, v človeku novej, socialistickej spoločnosti. Sirácky v tejto súvislosti veľmi pekne hovorí, ako proti buržoáznej morálke stojí morálka socialistickeho humanizmu, so svojim vysokým poňatím ideálu: ideál je výrazom vedecky zistených potrieb spoločnosti, záujmov ľudu — komunisti nepopierajú ideál, neuznávajú iba tvrdenie, že ideál padá s neba. V marxizme niečo rozporu medzi ideálom a skutočnosťou. Autor končí slovami, že slobodná spoločnosť bez vykorisťovania, bez útlaku materiálneho aj ideologického, bez triednych protikladov a konfliktov vytvorí si aj primeranú kultúru s morálkou, ktorá bude možná len na takom stupni spoločenského vývinu, na ktorom triedne protivy a nielen prekonajú, ale aj zabudnú v praktickom živote.

(1949)

Igor Hrušovský

VZESTUP, SBORNÍK MARXISTICKÝCH STUDIÍ

Redigoval prof. Dr. A. K o l m a n,

Socialistická akademie, Praha 1948,

str. 100, cena Kčs 60.—.

Socialistická akadémia v Prahe predkladá v zborníku *Vzestup* devätnásť štúdií z najrozličnejších odborov, pospájaných úprimným úsilím o podrobnejší výklad sveta marxistickou filozofiou.

V prvej štúdií (J. Goldm an, *Hospodársky výzkum a jeho funkce*) dokazuje autor nevyhnutnosť vedeckého hospodárskeho výskumu, ktorý je naozaj možný v celej plnosti až v hospodárstve socialistickej.

V druhom článku (*Němci a česká revoluce*) K. Kreibich vykladá udalosti okolo r. 1848 v Čechách a Nemecku a vysvetľuje dôsledné revolučné stanovisko Marxa a Engelsa, ktoré naša buržoázia neraz skresľuje.